

dan sonra Dârü'lilim ve Dârü'ttedrîs diye ikiye ayrılmış, sadece Arapça öğreten bir okul olmaktan ziyade daha üst seviyede öğretim yapan bir kurum haline gelmiş-tir.

Hacı İbrâhîm Efendi'nin özel bir okul açarak bir iki yıl içinde 500 kadar talebe toplaması İstanbul'da birçok özel okulun açılmasına vesile olmuştur. Dârü'tta'lim, çocuklarını ilmiye kıyafetinin giyilmesinin yasak olduğu maarif okullarına yollamayan ve medreseye gönderme konusunda da tereddütleri olan ulemâ ailelerinin tercih ettiği bir eğitim kurumu niteliğini kazanmıştır. Hacı İbrâhîm Efendi'nin Arapça'yı öğretmek için başlattığı bu çalışma Türkiye dışında da tesirini göstermiş, Rusya müslümanları İstanbul'a talebe göndererek Dârü'tta'lim ve Dârü'ttedrîs'te okutmuşlardır. Bu arada Hacı İbrâhîm Efendi ile dönemin yazarları arasında çıkan tartışmalar halkın dil ve öğrenim konularıyla daha yakından ilgilenmesine yol açmıştır (bir okuyucu, iki yıl süren bu tartışmaların bir kısmını gazetelerden derleyerek iki cilt halinde toplamış ve Millet Kütüphanesi'ne hediye etmiştir [Mecmualar, nr. 336, 337]).

Eserleri. 1. *Tafsîlü't-te'lif fi tavzîhi mesâilî't-tasrif* (İstanbul 1289). 2. *Hadikatü'l-beyân* (İstanbul 1298). Belâğatta dair olan eser sadece fesahati ve meânînin başta gelen konularını kapsamakta olup iki cüzü basılmıştır. 3. *Temyiz-i Ta'likât* (İstanbul 1299 r.). Abdurrahman Süreyyâ'nın, Cevdet Paşa'nın *Belâgat-ı Osmâniyye*'sinin ilk cüzündeki ifade hatalarını *Ta'likât-ı Belâgat-ı Osmâniyye* adıyla kaleme aldığı eserinde tenkit etmesi üzerine Cevdet Paşa'yı savunmak amacıyla yazılmıştır. 4. *Şerh-i Belâgat* (İstanbul 1301). Hacı İbrâhîm Efendi, Mekteb-i Hukuk'taki belâgat-ı osmâniyye hocalığı sırasında yazdığı bu eserde Ahmed Cevdet Paşa'nın *Belâgat-ı Osmâniyye*'sini şerhetmiş ve yine Abdurrahman Süreyyâ'nın eserinde sözü edilen tenkitleri cevaplandırmıştır. 5. *Sarf Tercümesi* (İstanbul 1304). 6. *Nahiv Tercümesi* (İstanbul 1304-1306, 1323). 7. *Edebiyât-ı Osmâniyye* (İstanbul 1305). Mekteb-i Mülkiyye'de okuttuğu edebî bilgilere dair ders notlarından oluşan eserin beş cüzü yayımlanmıştır.

Hacı İbrâhîm Efendi ayrıca Arapça bazı edebî metinlerle bunların Türkçe tercümelerini ihtiva eden *Hikemiyyât-ı Arabiyye* adlı aylık bir mecmua yayımlamıştır (sy. 1-3, İstanbul 1304).

BİBLİYOGRAFYA :

Hacı İbrâhîm Efendi, *Tafsîlü't-te'lif fi mesâilî't-tasrif*, İstanbul 1289, s. 4-6; a.mlf., *Nahiv Tercümesi*, İstanbul 1304-1306, s. 444-445; *Sicill-i Osmânî*, I, 165; *Osmanlı Müellifleri*, I, 287; *Türkiye Maarif Tarihi*, III, 956-995; Mücellitoğlu Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1954, I, 290; a.mlf., *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, II, 993-996; Özege, *Katalog*, I, 325; II, 480; III, 1292; IV, 1532, 1636, 1645, 1800; Ali Kemal, *Ömrüm* (nşr. Zeki Kuneralp), İstanbul 1985, s. 99-103; M. Ekrem Üzümeri v.dğr., *Türkiye Ansiklopedisi*, Ankara 1956, III, 10; "Dârü'tta'lim", *TDEA*, II, 200; "Hacı İbrahim Efendi", *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, VIII, 4907; Kâzım Yetiş, "Abdurrahman Süreyyâ", *DA*, I, 173; a.mlf., "Belâgat", a.e., V, 385; a.mlf., "Belâgat-ı Osmâniyye", a.e., V, 388.

HULÛSİ KILIÇ

HACI İLBEY

(ö. 766/1365'ten sonra)

Osmanlılar'ın Rumeli fetihlerinde büyük hizmeti geçen Türk kumandanı.

Asıl adı bilinmemekte, Hacı İlbey'in ise (bazı kaynaklarda Hacı İlbeyi) unvanı olduğu sanılmaktadır. Hakkındaki bilgiler XV ve XVI. yüzyıl kaynaklarına dayanmaktadır. Karesioğulları'nın nüfuzlu emirlerinden ve Dursun Bey'in veziri iken (Neşrî, I, 165) Orhan Gazi zamanında bu beyliğin kısmen Osmanlı topraklarına katılması sırasında Osmanlı hizmetine girdi. Karesi sancak beyliğine getirilen Şehzade Süleyman Paşa'yı Rumeli yakasına geçmeye teşvik ettiği gibi Gelibolu ve Trakya'daki fetihlerde önemli hizmetlerde bulundu. Birkaç koldan yapılan fetih hareketinde bu kollardan birinin kumandanlığını üstlendi. Gelibolu'nun kuzeydoğusunda ve Tekirdağ ilinin Şarköy kaza merkezi civarında eski bir kale olan Konurhisar'ın zaptından sonra buranın muhafızı oldu.

Konurhisar bölgesini kendine üs yapan Hacı İlbey Malkara ve İpsala'nın fetihinde önemli rol oynadı. Dimetoka, Hayrabolu ve Çorlu taraflarına sürekli akınlar düzenledi. Süleyman Paşa'nın ölümünün (ö. 758/1357) ardından Orhan Bey'in Bizans İmparatorluğu ile barış yapmasından sonra başlayan gevşeme sırasında Lala Şâhin Paşa ve Evrenos Bey ile birlikte gerilemeyi önleyen beylerden biri de Hacı İlbey'dir. Edirne'nin muhasarası sırasında Meriç nehri üzerinde çok ileri bir noktada bulunan Pythion'u (Burgos veya İlbey Burgosu) fethetti. Dimetoka ve Edirne'yi sıkıştırmaya devam etti; 1359 yı-

linda Dimetoka'yı alarak Edirne'ye günden, deniz yoluyla Enez üzerinden gelebilecek yardımı kesti. Daha sonra Murad Hüdâvendigâr, Lala Şâhin Paşa ve Evrenos Bey'le birlikte Edirne'yi sıkıştırmayı sürdürdü. Osmanlı kuvvetlerinin sol koluna kumanda eden Hacı İlbey, emrindeki öncü kuvvetlerle Edirne üzerine yürüyerek şehrin teslim olmasını sağladı.

Osmanlı kroniklerine göre Hacı İlbey, müttefik Haçlı kuvvetlerini Sırp Sındığı adı verilen savaşta mağlûp etmişti. Söz konusu kaynaklarda 765 (1364) veya 766 (1365) yılında Macar Kralı I. Layoş'un kumandasındaki müttefik Haçlı kuvvetlerinin Edirne'yi geri almak üzere harekete geçtikleri, Edirne'de beylerbeyi olan Lala Şâhin Paşa'nın bu durum karşısında telaşa kapılarak bir yandan Bursa'daki Osmanlı padişahını durumdan haberdar ederken bir yandan da Hacı İlbey'i 8-10.000 kişiden oluşan bir kuvvetle düşman üzerine gönderdiği; Hacı İlbey'in çok hızlı hareket eden Haçlı kuvvetlerine Çirmen civarında Meriç nehrini geçmelerinden sonra yetişebildiği ve bir gece karanlıktan da faydalananarak Haçlı kuvvetlerine saldırdığı, büyük bir paniğe kapılan Haçlılar'ın bozguna uğradığı ve çoğunun öldürüldüğü kaydedilir. Ancak Osmanlı tarihlerinde "Sırlar'ın mağlûp edildiği yer" anlamına Sırp Sındığı denilen savaşla ilgili olarak Batı kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunmamakta, sadece 1371'deki Çirmen Savaşı'ndan bahsedilmektedir. Muhtemelen Osmanlı kaynaklarında bu iki savaş birbiriyle karıştırılmıştır. Dolayısıyla Hacı İlbey'in bu savaşta oynadığı rol şüpheli görünmekte, 1371'deki Çirmen Savaşı'na katılıp katılmadığı da bilinmemektedir. Fakat her şeye rağmen Hacı İlbey, efsanevi kimliğiyle Osmanlı tarih geleneğinde Rumeili'yi fetheden Osmanlı uç beyleri arasında önemli bir yere sahip olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşıkpaşazâde, *Tarih*, s. 50, 53, 55; İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osmân*, II, 110, 162, 176, 198; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âli Osmân*, s. 22-23; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 165, 185, 193-195, 199; Lutfî Paşa, *Tarih* (nşr. Âlî Bey), İstanbul 1341, s. 28, 30, 32, 34-35; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, 57, 70-72, 78-80; Hüseyin, *Bedâiyü'l-vekâyi'* (nşr. A. S. Tveritinovoy), Moskova 1961, vr. 47^a-48^b, 51^a, 53^a, 62^a-63^a, 64^a; Solakzâde, *Tarih*, s. 22, 24-25, 29-32; Hammer (Atâ Bey), I, 191, 195, 212-214; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 124, 157, 159, 167-168, 568-570; a.mlf., "Karasi-oğulları", *İA*, VI, 333-334; Danişmend, *Kronoloji*, I, 27, 39, 42-43; Halil İnalçık, "Hacı İlbeyi", *TA*, XVIII, 279.

ABDÜLKADİR ÖZCAN